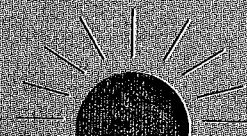

Daramani Tarawele

NAKOSSENEA

Daramani Tarawele

NAKŌSENENA

KALAN DIYA

KONOKOW

	№		№
№ebila	3	Jababa	24
Nakədugukolo	4	Layi	27
Jiko	5	Aradi	28
Nakəsene	6	Pəmutere	30
Nəgədinge	7		
Nakəsene tubabunəgəko	9		
Binjuguw	10	KALA DENTAW	
Nakəfenw ka banan	10	Tubabukəyə	37
Fenjenamaninw	11	Kənkən	39
Nakə damineni	12	Tamati	41
Nakəsene minenw	12	Forontobanin ni pəwəron	45
Ntəgew dilanni	13	Sənin / tubabusə	48
Nakə minəcogo	14	Gan	51
Nakəsene taabolo	15		
		BULUMAW	
NAKƏFENW KUMANW			
Karəti	18	Salati	53
Beterawu bilenma	20	Pərəsili	56
Nawe	22	Seleri	58
		Supəmə	59
		Puwaro	62

Labənbağa oridinatəri la : Jamana

№EBILA

"Nakəsənena" ye gafe ye min be dənin fə nakəsene kan. Gafe in sebenni nana an hakili la barisa nakəsənənaw ni demə ka kan. Demə kana ke wari ye nkə nə kera dənini ye, nakəsene dənini min be də fara nakəsənena ka sərə kan, o ye ko numan ye.

"Nakəsənena" gafe b'a fe nakəsene yiriwali sabati jamana kənə. Dənini min be gafe in kənə, o be se ka ke sababu ye ka nakəsene baara dəw keli nəgəya. "Nakəsənena" kənəkow be nefəli ni nejirali ke. Tuma caman, nakəsene kojəw faamuko numan be jini nakəsənənaw fe, u tā sərə. O nasira la, "Nakəsənena" gafe bena ke u wa sababu numan ye, anmiiri la.

O yecogo la, "Nakəsənena" gafe be nakəsene jədənini jensen. Nakəsene jədənini ka kan ka jensen kka da nakəsene nafaw kan ani nakəsene be da min na bi jamana kənə. Bi, nakəsene ye sərəkəda də ye i ko baganmara, sene, mənni nibaara werew. O sərəla ko nakəfenw jəyərəw dənna baloko nasira la. Anw hami ye "Nakəsənena" ka də fara o kan.

Aw ni ce !

NAKƏSƏNƏ

NAKƏDUGUKOLO

Nakədugukolo tɛ dugukolo gansan ye. O kərə ye ko dugukolo bɛɛ bennen tɛ nakəsənɛ na. A dugukolo bɛ woloma, a dugukolo bɛ jini, a dugukolo bɛ sugandi. Kuma mana diy'an da, an b'a fə ko nakədugukolo bɛ dilan nakəsənɛna fɛ.

Nin taamasiiyen damadə ninnu bɛ boli nakədugukolo kan :

Dugukolo don min ka fɛgen n'a gerennen tɛ. O b'a to fiɲɛ ni ji bɛ don a la fo yərə jan nəgɔya la fana. O dugukolo ɲəgəɲna baara ka di, a wuguba ka di, a yuguri ka di, a firi ka di, a bin bən ka di. O dugukolo ɲəgən bɛ sɔgɔ i sen kərə n'i bɛ taama a kan. Dugukolo min bɛ sən o ma cɛncɛndugukolo tɛ, bəgəfasandugukolo tɛ, dugukolo don cɛncɛn ni bəgəfasan ɲagaminɛn don ɲəgən na koɲuman. A fila bɛ ka ɲəgən ta. Sununkəkərədugukolo ye dugukolo fagalen ye cogo min, nakəsənɛdugukolo bɛ o cogo la, a bəgəmugu sərə ka di. Nin bɛɛ de jate b'an bila k'a fə ko nakədugukolo bɛ dilan.

Ni dugukolo fagalen don nin cogo la, ni bəgəmuguyərə don tan, a baara ka di, kɛrɛnkɛrɛnɛnya la ni

pilansiw, ntɛgɛw, genew, bɛ dilan tuma min na. Pilansiw kənə dakeɲeni bɛ nəgɔya.

Nakədugukolo ka kan dilan yərə la min ka surun duguba la. An fɛ yan, dugubakənəmɔgəw bɛ nakəfɛnw san kosebɛ. Tuma də la, nakəsənɛna ka sɛnɛfɛnw na se ka sərə lase a ma.

JIKO

Nakədugukolo ka kan ka kɛ jida la min ji tɛ ja. O kun ye sənɛni ka nəgɔya nakəsənɛna bolo ani fana a kana bila jidɛɛ la san waati də mana se. Ni kələn don, a ka sɛn nakə cɛma ka bɛlɛkise bən k'a lamini sɛnw ka tanga.

Nakəsɛnɛyərə ka kan ka lakana walasa ka sɛnɛfɛnw tanga baganw ka tijeni ma ani nsonw. Yərə dəw la, nakəsɛnɛyərə bɛ koori ni jiri jalanw ye, walima nɛgesinsan walima jirikɛnɛ. A bɛ bə nakəsənɛna yɛrɛ ka se la.

Ni sinsan walima jasa bɛ kɛ ni jirijalan ye, o bɛ na ni jiriw tigeli ye. O bɛ kungo lankolonya ka də fara sanjidɛɛ kan. Kungo ka kan ka lakana.

Ni jirikɛnɛ bɛ kɛ ka nakəsɛnɛyərə jasa, o bɛ də fara jiriw kan sigida lamini kənə ani ka dugukolonən bali. O ye yərə dilanni ye. Nka nin bɛɛ bɛ bə se la, se min bɛ nakəsənɛna ye.

Nakəsɛnɛyərə kɛnɛ man kan ka kɛ dantɛmɛ ye. A ka

kan ka ben nakɔsenena fanga ma, a be se ka min senek'a ladon ka je. O la, sanniji jate be mine, a be labɔli ke walima a te labɔli ke walima a be ke nin mansin ye walima ni bolo ye. Jatew la, meterekene 1 000 ka ji ni sanni be ke ni bolo ye.

Nakɔdugukolo ka kan ka ke dugukolo nɔgɔma ye, nɔgɔ be dugukolo min na ka labɔli ke. N'o ma ke, nakɔsenena be diyagoya ka dugukolo goman nɔgɔ don n'a hami ye nafaba sɔrɔli ye nakɔsene na.

Dugukolo nɔgɔma ka ji, a bennen don nakɔsene na n'a ka kene, banakise t'a la sanko senefenw ka mɔgɔya don dɔ, nakɔsenena ka baara n'a ka segen te ke gansan ye.

NAKɔSENE

Nakɔsenena caman be dugukolo don min bennen don nakɔsene na : dugukolo min cencen ka ca, dugukolo min bɔgɔfasan ka ca, dugukolo min gerennen don, u te son ka ninu nɔgɔnnaw sugandi.

Koɲɛɲiniw ko dugukolo be balo la, ji, fiɲɛ, funteni ni nɔgɔfin/tolinɔgɔ/farafinnɔgɔ b'a to fenɲenamaninw be balo dugu jukɔrɔ minnu ni diliw b'u sama k'u lase jiriw ni falenfen tɔw ma, olu ka balo, ka mɔgɔya ani ka den. O baara min y'o ye, o senna ka telin funteninmajamana kan ka teme nenemajamanaw kan. O kosɔn, fo tolinɔgɔ ka don funtenimajamanaw dugukolo la wala-

sa dugukolo ka to a cogo la tuma beɛ.

O beɛ de be dugukolo ke falenfen baloyɔrɔ ye, baloyɔrɔ min be balofenw lase a ma, a te je balofen minnu kɔ. Nka i b'a sɔrɔ balofen dɔw be dɔgɔya dugukolo la k'a sɔrɔ fen ma bɔ dɔw la, barisa balofensiya dɔw be yen, falenfen mako te se olu ma walima falenfen diliw te se k'u ta.

Nin jatemine kɔnɔ, balofensiya dɔw ntanya be se ka ke dugukoto la kasɔrɔ falenfen mako b'a la a ka balo kɔnɔ. O ntanya be ke sababu ye jiri wuli be goya, a be nagasi. O tuma, fo ka dugukolo in magen ni tolinɔgɔ ye.

Jatew y'a jira ko tolinɔgɔ kilo bi duuru ka se kilo keme ma, o de ka kan ka ke meterekene tan na. Dɔw be kala-kalaw ke ka dugukolo nɔgɔ don. Dɔw fana b'a nɔgɔ don ni falenfenkene ye. Dɔw be izinikɔnɔnɔgɔw (sukarobo) ke dugukolo la.

NɔGɔDINGɛ

Min ka ji nakɔsenena ma, o y'a yere ka nɔgɔdinge dilan. Dinge dunya ye metere kelen ye k'a kene kene meterekene kelen ye :

– a be kala-kalaw ni suju kɔrɔw ni salatiju kɔrɔw ni kala werɛw da-da nɔgɔn kan fo santimerere 20 ; ka bɔgɔ dɔnnin ni falibo, sagabo ni sebo da o kan fo santimere duuru.

Nin be ke tan fo ka nɔgɔdinge fa.

Amɔɔnaki garamu keme saba-saba be da fara kelenkelen kan (boloɔe tan). O be da fara tolinɔgɔ diya kan, ka namanw kumuni n'u tolili teliya.

Sɔnni be ke ani k'a dasi-dasi ka jigin.

Dɔgɔkun fila walima saba mana dafa k'a yeɔema, dugumana ka bila sanfe, sanfela ka bila duguma. Segin be ke nin kan foɔe keɔogo la. Kalo saba walima naani be dafa yɔrɔ min, o ye nɔgɔ duman sɔrɔlen ye.

Cogo were be nakɔsenenaw bolo : U be nakɔ fan da sugandi, keredafela, u be wotoro fa falibo ni sobo la ka o ton yɔrɔ sugandilen in kan. U be na ni wotoro je kelen were ye naman-naman na min be toli, gabugula namanw. Min ye buteliferenw ni negew ni finikolonw ye, olu be bo a la.

U be wotoro je fila ninnu nagami nɔgɔn na k'a ke ton kelen ye i ko n'i bena boɔe nani, i be ton min nɔgɔn dilan. I be dinge tige a kuncemala la.

U be dɔgɔkun fila ke k'a sɔn kosebe.

Tile fila o tile fila, u ba lamaga k'a nagami nɔgɔn na.

U ba ce ka ke ntegew/genew/pilansiw kɔnɔ boɔe la k'u nagami nɔgɔn na.

Banaw be se ka sɔrɔ nin nɔgɔdilancogo in na. Nka kisi be ke banaw ma ni kumuni ni tolili teliyara ani ka funteni bonya ton jukɔrɔ.

Ni samiye don, fo ka ton in datugu ni bin ye, n'o te, sanjiji be ton woyo ka taa, ani fana ka tolili senna sumaya.

Bin minnu janyara nakɔsenena boɔlu tige, k'u bila u ka foɔe walima u ka fananga tile fila, tile saba. A bu tige - tige santimeteɔe tan fo tan ni duuru. A bu yereke ntegew/genew/pilansiw kɔnɔ. A be dugukolo tanga sanjiw tijeninɔ ma (gerenni ni boɔgomugu celi/nɔgɔmayɔrɔ celi). A be dugukolo kalayali bali tile kalayawaatiw la.

Senefenw/nakɔfenw mana tige, binjaga be buluku. A be toli ka dugukolo nɔgɔ don. Ni bin ma tige-tige, a datugu be goya. Nin nɔgɔ man di kosebe. Diyagoya ye nɔgɔ azɔtima da ka fara a kan.

NAKɔSENE TUBABUNɔGɔKO

Mali be bo ni tubabunɔgɔ ye kɔkan. O kɔrɔ ye a songɔ ka gelen. O ba donni geɔeya daɔnin. Nka ka ni sanko min ye bugurinɔgɔ ye n'o ye fosifati nɔgɔ ye ka bo Buremu. Siperifosifati fana feereta be sɔrɔ. Seko de ye tubabunɔgɔdon ye. Nka daɔnin ka fisa tuma daw la. Misali la : siperifosifati kilo 65 be ben buremu fosifati kilo 200 ma.

Azɔti kilo fila ka ni senefenw ni nakɔfenw ma, minnu

be tɛmɛ tile bi duuru kan, barisa sɔnniji be caman woyo nɔgɔ donnen kɔ.

Fɔsifati be don damine na ka azɔti don nakɔfen wulitɔ kɔrɔ.

BINJUGUW

Nakɔfenw ka ko ka gelen, u kolo man gelen, u kosɔrɔ ka telin, banako b'ɔ la ka se fenɛnamaninw ka tijeniw ma, ka se binjuguw ma barisa nɔgɔ be dugukolo la k'ɔlu wulili teliya fo u be jɛbɔ nakɔfenw mineni fɛ. Nakɔsenɛna ka kan ka binjuguw bali n'a b'a fɛ ka sɔrɔ kɛ. Binjugu be bɔn bolo la.

Binjugu bololabɔnni tɛ ko wɛrɛ ye. Binjugu be mine bolo la k'a sama ka bɔn k'a bɔ ntege/gene/pilansi kɔnɔ.

Dɔgɔkun fila walima dɔgɔkun saba man kan ka makɔnɔ ka binw bɔnko fɔlɔ kɛ. Kɔn ka kɛ binjuguw ma, o de ka ji. Binjugu mɔgɔya ka di, u dili be yɔrɔ jan sɔrɔ, u bɔnni tɛ kɛ n'u tɔ ma to dugukolo la. O mana kɛ, u be nugu kura ye.

NAKɔFENW KA BANAW

Falenfenw be i ko hadamadenw ni baganw banako la. U fana be bana, bana b'u mine. Nakɔsenɛna be se ka na sɔgɔma nakɔ la, a b'a sɔrɔ suko ni duguje cɛ ntege kelen mumɛ nakɔfen bɛɛ jara. A be kɛ fana, a b'a ye a

ka siyenw tɛ ka mɔgɔya tun, siyenw be laban ka sa. O ye nakɔsenɛna ka sɛgen kelen ye fu ye. Ninnu minnu kelen file nin cogo la, bana de nɔ don.

Bana dɔw be sɔrɔ banakisew fɛ, dɔw fana be sɔrɔ balofɛntanya fɛ dugukolo la, waati cogoyaw (funteni, sumaya, tile farinya).

Nin jɔgɔnnaw be kɔnɔnafili se nakɔsenɛna ma. O mana kɛ, nakɔsenɛna be se mɔgɔ ma min ka dɔnni b'a ta jɛ nakɔsenɛ na. U mana hakililaw falen – falen, fura be sɔrɔ haminanw na.

Nka tuma caman, dugukolo be furake, siw be furake ka sɔrɔ k'u dan. Siyenw be tanga tile farinya ni sumayaba ma. An ko fana ko nakɔsenɛdugukolo be dilan nakɔsenɛna fɛ. A be na ni fen caman ye ka dugukolo dafa k'a ben senɛfenw ma. O wale be se ka kɛ bana dɔw fura ye.

FENJENAMANINW

Fenɛnamaninw be nakɔfenw tijɛ ka nakɔsenɛna ka baara kɛ fu ye. Fenɛnamanin tijɛnikɛla ka ca. A dɔw ye ntumuw ye, dɔw ye nkɔbɔnw ye, dɔw ka bon fo u be ye jɛ na, dɔw ye ncininw ye fo u tɛ ye jɛ na.

Fenɛnamaninw tijɛnikɛcogo tɛ kelen ye, dɔw be bulu dun, dɔw ta ye kalaw ye. Dɔw be diliw mine, dɔw be senɛfenw ji sama, dɔw be feerew jimi, dɔw be

denw kənəna dun. A mana ke a fen o fen ye, fenɲenamanin caman de be, minnu be nakəsənena ka segen ke gansan ye.

Fenɲenamaninw be kele ni bagaw ye, mugumaw walima jimanw. U be kele ni fen senɲaw yelema-yeleman ye. Dəw yere be faga bolo la.

NAKŌ DAMINENI

Nakŋfenw ye dumunifenw ye. Dow kene be dun, dəw be tobi. Bɛɛ n'i ɲena don nakŋfenko la. Min ka di mɔgɔw ye kosebe, o sanni ka telin, o fensɔrɔ ka di. Jama be yɔrɔ min, i n'a fɔ dugubaw kənɔ, nakŋfen be san yen ka tɛmɛ cikɛduguw kənəna kan.

Bi, nakəsene ye baara ye i ko sene, baganmara ni dɔwerɛw. Sɔrɔ be ke nakəsene na, denbaya musakaw be sɔrɔ a la.

Nka min ka fisa nakəsənena ma, a ka kene seneta ben a fanga ma, a fanga be se ka min ladon. O ka fisa ni keneba ye min ladoncogo tɛ ɲɛ. Ni kene ladoncogo ma ɲɛ, nakŋfenw tɛ ɲɛ, sɔrɔ tɛ ke.

NAKŌSENEMINENW

Nakəsəneminen ka ca. Nka Mali kənɔ ninnu de be ye nakŋ senena bolo ka caya :

– daba (dabaden da ka bon) o be ke ka dugukolo labennibaaraw ke ;

– daba (dabaden misen) n'ɔ ye sɔli ye, o be ke ka kurucili ke, ka dakeɲeni ke ani ka labennibaara tɔw lase ;

– yugurikelan, o ye daba ye min den ye negebolɔ ye min kurulen don ;

– turulikelan be ke ka siyenw turu ;

– bənnikelan be ke ka siyen(w) bɔn kasɔrɔ siyen ma bɔ bɔgɔ la ;

– sɔnniminen (arozuwari) be ke ka nakŋfenw sɔn.

Nka dɔw be arato, ɲinma ni buruweti fara ninnu kan.

NTɛGɛW DILANNI

Gene, ntɛgɛ, banbali, pilansi, nin be ye fen kelen tɔgɔ ye. Kene ncinin don nakəsənena be min dilan ka nakŋfenw turu a kənɔ.

Ni nakəseneɲɔrɔ benna jigin-jigin ma, gene be dilan ka woyosira cɛtigɛ. O kɔrɔ ye ko ni jigin-jigin be kɔgɔdugu ni worodugu cɛ, gene be dilan k'a janya ke kɔrɔn ni tilebin. Gene jɔsurun be dɔgɔya ni jigin-jigin fanga ka bon. Nin bɛɛ be ke walasa gene kənɔ ka dakeɲɛ kundama kelen na. O kene ka ɲi.

Ni nakəseneɲɔrɔ ye yɔrɔ dakeɲenen ye, jigin-jigin t'a la, jɔsurun de be jateminɛ, cogo min gene kənɔ binw be bɔn kasɔrɔ sen ma don a kənɔ. O ye ko bolo ka se gene cɛmance ma kasɔrɔ geleya t'a la. Gene jɔjan janya be

nakosenena yere bolo.

Pilansi dafela kolo be geleya. A be ke ni baga ye min be dasi-dasi fo a ka don jagon na ka jagon mine. Kakanna de be dasi-dasi. O ba to sanniji te woyo ka ba, dugukolo ba bee min.

Sira be bila pilansiw kelen-kelen ni jagon ce, siratigeden de ko don. Ni siratigeden in karotala, samiye mana se, sanjiji te taayara sara nagaya la. Yara daw pilansiw ye 1,20 ani 0,80/0,90. O kacogo be sonni nagaya, nakosenaw ka jedauni na.

NAKO MINECOGO

Nakafen min ma ka di na be san tuma bee, o ka kan ka ke seneta ye.

Fen senetaw ka kan ka sugandi cogo min u bee kuntaala te keje, da be janya ni da ye. Salati kuntaala ka surun ni sufileri ta ye. O sangajagonmani ka kan ke kuntaalaw ni jagon ce.

Fen kelen man kan ka seneko fila ke ka tugu jagon na pilansi kelen kana. U ka kan ka falen-falen.

Fen siya fila ka sene pilansi kelen kana, o ka ji kosebe. Misali la, ni ye karoti sene sira ni sira, i be aradi ke karoti sira fila ni jagon ce. O cogo kelen na, salati ni su be se ka je pilansi kelen na. Salati be se su je. Salati mana ban ka feere, kene be to supame ye. Fini kanna, da labilara.

NAKASENE TAABOLO

Nakasene taabolo be baara wara bolo yan :

Fala : nagadon :

Nakasenyara naga be don ni tolinaga ni daw ko farafinnaga. O kun ye ka dugukolo ladon. Tolinaga kilo bi duuru be don meterekene tan hake la, o ye buruweti je saba jate ye.

Tubabunaga be se ka don nka fo ba ba la, ta la, o jate ka mine. Jate were min be, o ye senefen suguyaw ye, nakafen bulumaw (minnu be sene bulu kama) denmaw (minnu be sene den kama) ani kumaw (minnu den be ke dugu jukara) barisa tubabunaga kelen te ke u bee kara.

Filanan : bololasanni :

Nako sonni ye don bee ye. Jataw la, sonni ka mako je nakafen bulumaw ye fo meterekene ka ji sara ka litiri tan ba.

Sannicogo weraw be nakaw la nka an be dan bololasanni ma barisa ta ninu man ca an ka jamana kana.

Sabanan : si donni :

Si donni be wele danni, ka si dan. Si donni be dugukolo labenni kofa, labenni kerengerennen : bagakuruw ciko numan, kene dakejenen, kene sonni ka kan danni

ƚɛ. Danni kana ke ka si ton ƚɔgɔn kan, si ka yereke cogo min yɔrɔ dɔ ta kana caya ni dɔ ta ye.

Dugukolo sanfɛbɔgɔ finman (nɔgɔma) be fensen si kan k'a digi-digi walasa sikise ka don bɔgɔ la. Ji be funfun a kan, k'a sɔn dɔɔnin.

Walasa sumaya ka mɛɛn ani kuru jalan kana da fen dannenw kan, binɔaga be da ka santimɛtere tan bila furance ye. Ni fen dannen falenna, binɔaga be ce ka bɔ in, n'ɔ te, siyenw be fo ka wuli.

Danni hukumu kɔnɔ, fen dɔw be dan, u te bɔn ka turu. Olu dɔw ye karɔti ye ka se aradi ni sɔ ma. Fen dɔw be, olu be bɔn ka turu : salati, supɔmɛ, foronto b'olu la. Siyenlamɔyɔrɔ be dilan olu ye, bɔnkaturu nakɔfenw.

Naaninan : turuli :

Nakɔfen dɔw be bɔn ka turu, u ka ca, nkɔyɔ, tamati, salati, supɔmɛ ni dɔwerɛw. Turuli be ke sababu ƚuman ye siyen wuli ka diya.

Yanni siyen ka turu, nakɔsenɛna be dɔ tige diliw la, ka bulu dɔw fana tige. Dili kuntigekun ye, diliw kana kuru turudingɛ kɔnɔ. Buluw tigekun ye ji tijeta kana caya, buluw kana girinya kala ma. Nin wale fila b'a to siyen caman kana ja n'u turula.

Turuli mana ban, sɔnni be ke, cogo min bɔgɔ be siyenw diliw nɔrɔ dugu la turulidingɛ kɔnɔ.

Durunan : siyenni :

Siyenni be ke walasa ka binw faga, bin minnu be nakɔfenw kɔrɔ. A be ke daba la, min den man bon wali-ma yugurilan na. Bin minnu mana siyen, olu be tɔmɔ ka bɔ pilansiw kɔnɔ.

Wɔɔrɔnan : yugurili

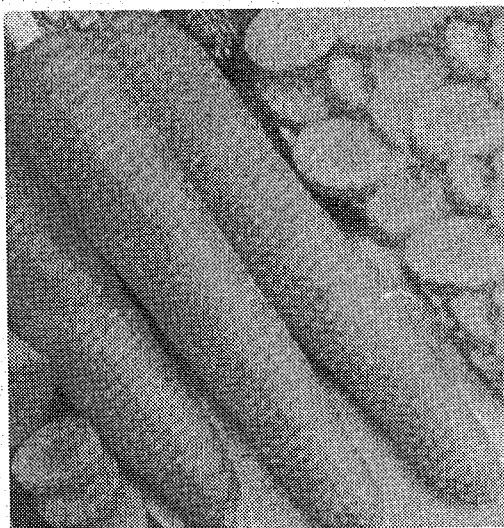
Yugurili ye ka dugukolo lamaga dɔɔnin-dɔɔnin, k'a cɔgi-cɔgi walasa fiɛ ka don dugu la, ji ka jigin ni nɔgɔ ye nakɔfenw ka wuli nɔgɔya la.

NAKɔFEN KUMAW

Nakɔfen kumaw ye nakɔfenw ye minnu den be bɔ u diliw la dugu ƚukɔrɔ, u diliw de be bonya, ka kɔgɔ, ka ke denw ye. Pɔmuteri, layi, betɛrawu, karɔti, nawe, jaba, woson, aradi, ni dɔwerɛw.

KUMAW

KARŌTI

A seneni

Danni

Si donni de bennen don yan ka d'a kan, karōti kise ka misen kojugu. O koson, si be seri bolo la pilansi kono. Walima a be ke sira ni sira ka santimeterē 20 bila siraw ni jagon ce. A be falen tile tan kono.

A si ka kan ka seri k'a yereke kosebe. Hali o fana na, bonniko fila ka kan ka ke walasa sunw be fere, denw be kunbaya. Bonniko folo be ke tile bi naani serili kelen kofe. Bonniko filanan be ke tile bi wero serili kelen kofe. Nakosenena be sunw juw dafelaw dasi-dasi bogo ka noro diliw la, k'u mine kojuman.

Ladonni

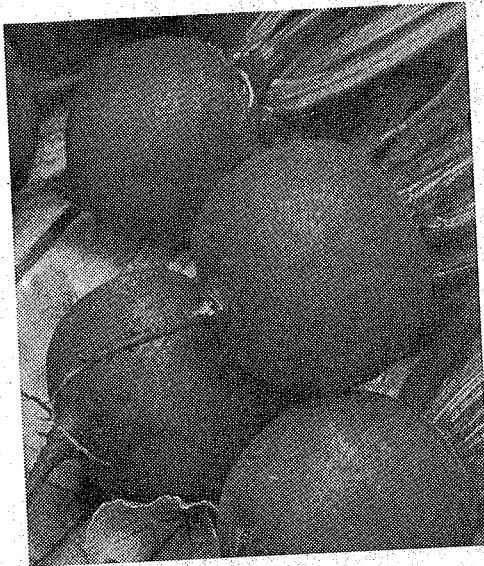
Ladonni ye don o don sonni ye, yugurili ani binban tuma ni tuma. Nakosenena b'i timinandiya nin baara damado fe.

A kogowaati

Tilema ka di karoti la. A seneni be damine nowanburukalo la. A be kogo kalo saba. Dow ba fo a be se kalo saba, dow na fo kalo saba a be mo. Ka kogo, ka se, ka mo, o be de ye kelen ye. Karotiko be to senna fo feburuyekalo.

Samiye karoti be se utikalo walima setanburukalo. Karoti kene be dun, a tobilen fana be dun.

BETERAWU BILENMAN

Farafinnogɔ ni dɔw ko tolinogɔ, o be yɔrɔ minnu na, olu dugukolo ka di beterawu bilenman ye. O kosɔn, ni nakɔsenena b'a fe ka beterawu bilenman sene, a be farafinnogɔ kilo bi saba ke meterekare tan kan. A te tubabunogɔ fan si k'a la. Dugukolo in ka kan ka ke

yɔrɔ ye, diliw be bonya u fere ma yɔrɔ min na, bɔgɔmu-gu b'a la, a ka fegen.

A seneni

Danni

Beterawu bilen danni be damine okutɔburukalo ka se samiye ma. A kise be dan sira ni sira, santimeteɛ tan ani santimeteɛ tan ni duuru be bila siraw ni nɔgɔn ce. Danni be ke kise kelen dandinge kelen. A mana falen, sunw be sugandi, minnu man ji, olu be bɔn k'a to kunbabaw ni kologelenw ye.

Nka nakɔsenena dɔw b'a ke siyelamɔyɔrɔ ye. U be beterawukisew seri bolo la. A mana falen ka kalo kelen

dafa, a b'u bɔn ka turu, santimeteɛ mugan-mugan be bila siyenw turulen ni nɔgɔn ce.

Ladonni

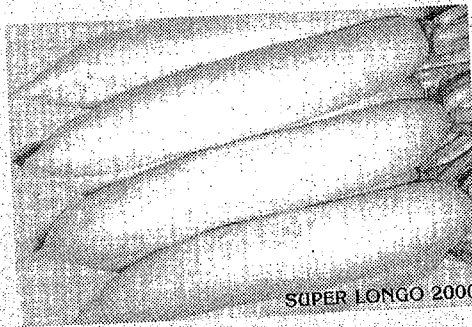
Ladonnibaaraw ye sɔnni, yugurili ani binbɔn ye. Nakɔsenena ba timinandiya ninnu fe ka caya. Beterawu bilen ka bana ka dɔgɔ kosebe. O be a senɛbaa laafiya.

A kɔgɔwaati

Beterawu bilen danni n'a kɔgɔwaati ce ye tile bi wolonwula ye. Nka n'i y'a bɔn ka turu, a setuma be ben kalo kelen ni tila ma turuli kelen kɔfe.

Beterawu bilen tobilen be dun.

NAWE

Nakosenedugukolo bennen don nawe seneni na. Nka tolinogō ka di a ye. Tubabunogō min ye kōnpilekisi ye o fana be ke a la. Tubabunogō in hake ye garamu keme fila ye meterekene tan kan. A wulituma na, sege (azōti) fen man kan ka ke a kōrō. I ko kumafen tōw, dugukolo magan nōgōma ka di nawe ye, a diliw be fere, ka bonya dugukolo min na.

A seneni

Danni

Ale te bōnkaturu fe. O tuma, siyenlamōyōrōko te ale seneni na. A kisew be dan sira ni sira, ka santimētere mugan ni duuru bila siraw ni jōgōn ce. A kise garamu fila be meterekare labō. A be dan fonene waati okutōburukalo la.

Farali

Farali be ke dōgokun saba temenen danni kōfe. Siyenw be bōn-bōn k'a to kelen-kelen ye santimētere seegin o seegin.

Ladonni

Sōnni, siyenni ni yugurili ye wajibi ye. Nakosēnena be i timinandiya o baaraw fe. Bana fana be se ka nawe mine, o mana ke, nakosēnena ka kan ka se ka „benomili“ jini ka furakeli ke tile mugan ni duurunan waati. A ka bana taamasiyen ye nōw bilali ye buluw la.

A kōgōwaati

Nawe be kalo fila dafa, o be ke a kōgōwaati ye. A siri be feere sugu la nafenfeereyōrōw la. Nawe tobilen be dun dumunifen werew fe.

JABABA

Nəgəmadugukolo ka di jababa ye. nka dugukolo ka ke magaman ye, a bəgəmuğu ka caya. o b'a to jababa den be dugu səgə ka bonya a fere ma. Tolinəgə ka di jababa ye nka tolinəgə in ka toli ka se. Jababa tana ye nəgə sumanen ye barisa nəgə niginnen be bana lase a ma.

A seneni

Jababa seneni be damine setanburukalo bantuma.

Danni

Dannidingew be sen sira ni sira, kise te caya, kise garamu bi wəərə be ari kelen labə.

siyenlaməyəərə mana ke, a kise be seri bolo la walima a be ke sira ni sira.

Turuli

Jaba be bən ka turu. Siyenw mana kalo kelen sərə laməyəərə la, u janya be se ka santimetre tan ni duuru sərə. O ye u selen ye turuli ma. U be bən ka də tige u diliw n'u buluw la ka sərə k'u turu, santimetre 15 sira

kelen kan, santimetre mugan siraw ni jəgən ce.

Jəbilabaaraw be ke yanni ka turuli ke. Tolinəgə be ke pilansiw kənə, k'a ni pilansikənəbəgə jagami ka jə kosebe. O kə, tile tan, ka kən turuli don jə, pilansiw be sən kosebe ni arazuware ye. Pilansiw be to ten.

Min ye nəgəko ye, nakəsənənaw be misinəgə kilo keme ke meterekene mugan ni duuru la ani ka kənpilekisi garamu keme saba ke meterekene wəərə la.

Ladonni

Kərəsiyenni, yugurili ni sənni ye baara ketaw ye. Jaba jikomako ka bon n'a ye denni damine o be wele jababa jitawaati. Denw be kunbaya cogo min, jiko fana be bonya ten. Nka buluw jə mana ke nere ye, jiko be dəgəya. Sənni be dabila tile mugan ka kən jaba senni jə, ka bə dugukolo la.

Denw mana se nin waati ma, dəw be buluw lada walima k'u siri. O mana ke də be fara den kunbaya kan.

A kəgəwaati

Jaba mana kalo naani sərə turuli kəfe, a den be kəgə. O y'a kəgəwaati ye. Tuma dəw la, kalo saba be dafa waati min, i b'a sərə jabakogeleya be. Jaba mara man di tuma be. Nka fere minnu be fə olu ye :

–jaba sennen ka waati damadə ke a senəyəərə la ; a be tanga toliliba ni bugunda ma.

– jaba ka mara yərə la, min jalen don, fiɲe b'a sərə koɲuman, yeelen tɛ da kan yərə min, a ka kɛ dibi la, ji kana se a ma.

Jaba kɛnɛ bɛ dun. A bɛ tobi, a ni dumunifɛn wɛrɛw bɛ dun ɲɔgɔn fɛ. Jababulu kɛnɛ bɛ susu k'a mɔn-mɔn k'a kuruw feere.

LAYI

Layi sɛnɛdugukolo ni jaba sɛnɛdugukolo ye kelen ye : bɔgɔmugu ni nɔgɔ ka sərə a la, layi den ka se ka dugu sɔgɔ ani ka bonya nɔgɔya la.

Tolinɔgɔ kilo kɛmɛ bɛ don mɛterekɛnɛ mugan ni duuru la, ka sipɛrifɔsifati garamu kɛmɛ don mɛterekɛnɛ duuru la. Nɔgɔ ninnu bɛ ɲagami koɲuman yanni turuli bɛ kɛ.

A sɛnɛni

Danni

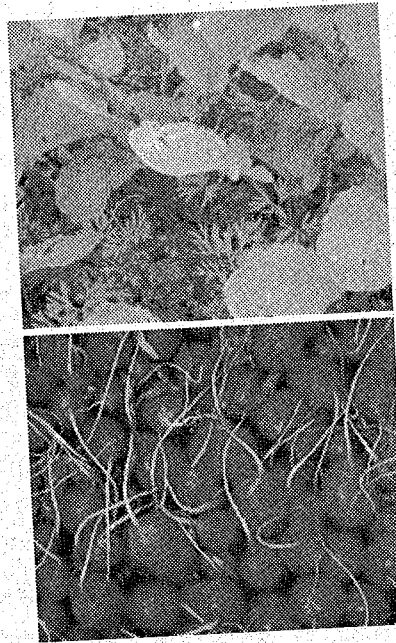
Setanburukalo banda ni ɔkutɔburukalo damine ye layi dantuma ye. Layi bɛ dan sira ni sira, santimɛterɛ mugan-mugan bɛ bila dingɛw ni ɲɔgɔn cɛ, siraw fana ni ɲɔgɔn cɛ. Dannidingɛ santimɛterɛ kelen ka ɲi dunya la. Tile duuru bɛ dafa yərə o yərə, falenni bɛ damine.

Ladonni

Ladonni ye kərəsiyenni, dɔnni ani yugurili ye. Nka sumaya mana bonya layi ma cogo dɔ la, bana b'a mine, n'o tɛ, a dɔnnen tɛ ni bana caman ye. Layi sɔnni bɛ dabila tile tan ni duuru ka kɔn a senni ɲɛ.

A kɔgɔwaati

Layi bɛ kɔgɔ kalo naani danni mana kɛ. Dɔw bɛ layi kɛnɛ ɲimi. A bɛ tobi nana, a bɛ suman dunnen yɛlemanɛ nɔgɔya. A bɛ kɔnantumuw faga, a bɛ tansiyɔn yelenta jigin.

ARADI

Dugukolo ka di aradi ye, nɔgɔ be dugukolo min na, sumaya fana b'a la. Farafinnɔgɔ min be ke jaba la, o fana ka di a ye.

A seneni

Danni

Aradi se ka di. O kosɔn, dɔw b'a seri bolo la sira ni sira karɔti senfe walima salati senfe. A si be dan tile mugan walima tile bi saba la, o y'a kɔgɔlen ye.

A be dan sira ni sira ka santimeteɛ tan bila dingew ni jɔgɔn cɛ. Si garamu duuru be meterekene kelen labɔ.

Aradi be se ka dan san waati bee la. N'i b'a fe aradi ka sɔrɔ i bolo san kalo tan ni fila, i be tile tan furance labato.

Ladonni

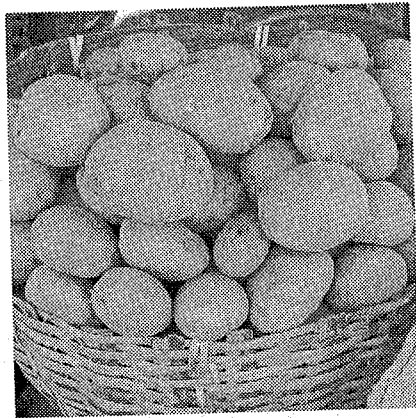
Ji ka di aradi ye i ko jaba. O tuma, aradi be sɔn kosebe walasa a ka jɛ.

N'i ye aradi seri bolo la, i be binw bɔn i bolo la. Nka n'i y'a dan sira ni sira, i b'a kɔrɔsiyen.

Banaw be aradi mine nka tuma caman a te furake.

A kɔgɔwaati

Tile mugan, ka se tile bi saba ma, o be dafa yɔrɔ o yɔrɔ, o b'a sɔrɔ aradi kɔgɔra. Aradi cɛrɔtigɛ be santimeteɛ 1,5, walima santimeteɛ kelen min ye si janmajan ye. Aradi kene be dun.

PƏMUTƏRƏ

Pəmutərəsenə ko k'ale jədən koñuman k'a damine a seneni na ka se a senni ma ka bila a marali la. Nin bæe de jədən ni n'a keko ñuman bæ pəmutərəsenəna ke ka tənəba sərə pəmutərə feere-waati.

Pəmutərəsi sugandili

Pəmutərəsenə ka sərəba lase pəmutərənenəna ma, o be sərə pəmutərəsi fə. O de la, pəmutərəsi bæ sugandi. Pəmutərəsi ye siya fila ye Mali la. Fələ ye si kərə ye, si kərə minnu bæ sigidaw kənə. Filanan ye si kolokololen ye, o si bæ bə Farajela. Cikela minnu bæ pəmutərəsenə ke sərəkəda ye, si senəta ye si kolokololen ye ka bə Farajela.

Pəmutərəsi mana sugandi, pəmutərə senəyərə bæ laben.

Pəmutərəsenəyərə labenni

Pəmutərə te jə dugukolo bæe kan. O tuma, dugukolo fana bæ sugandi, a ka ke keneman ye banakise t'a la, walima bəgəmuğumayərə min gerennen te, a ka ke dugukolo nəgəma ye fana.

Pəmutərəsenə dugukolo bæ laben nin ko damadə kama :

- fiñe ka se ka don dugukolo jukərə,
- pəmutərəsunw diliw ka bonya koñuman,
- sunw ka wuli ka jə teliya la,
- fənjenamaninw ka faga,
- ntugunwuli ka nəgəya,
- pəmutərəden ka kunbaya,
- pəmutərə senni ka nəgəya fo ka se a marali ma.

Pəmutərəsenə dugukolo labenni bæ damine setanburukalo banwaati walima əkutəburukalo damine na. Ji bæ ban falaw ləw kənə ka taa cogo min, labennibaaraw bæ to senna ten, fo desanburukalo, labenni bæ sərə ka ban. Nin ye tileman pəmutərəsenə ye.

Min ye samiye pəmutərəsenə ye, labenw bæ damine mekalə walima zuwenkalo fo utikalə.

Pəmutərəsi labenni

Pəmutərəsi man kan ka bə mangasan sumaya la ka sin k'a dan. O wale bæ pəmutərəsun wulili sumaya ka se a denni fana ma hali a denw te kəgə joona. o ye fiñe ye. Pəmutərəsi bæ falenkunw bə. A ka ñi a ka mara dibi la funteni fana na. Ji bæ funfun a kan walima a bæ da cəncen ñigilen na walima bərə fuman (manama ko te de) bərə fuman ñigilen bæ d'a kan.

Pəmutərəsi minnu bæ na ka bə Farajela, olu furakelen don kaban. Olu mana falenkunw bə, u bæ tige-tige ni muru ye cogo min falenkun kelen-kelen bæ ke cətigə kelen-kelen bæe la. Cətigəw bæ bila ka su kelen

ke walasa u ka ja yanni u be dan.

Nin baaracogo b'a to si caman be sara nka a ka be ka sara bana ma yelema pmuteresiw fe. Nin mana ke, si danni be damine.

Pmuteresi danni

Pmuteresi minnu sarolen file nin ye cetigeli senfe, olu be se ka don dugu la. Nka dannidinge te dunya kosebe, n'o te, sunw be nagasi, u te wuli teliya la, fenjenamaninw te tanga u ma. Na fara ko dannidinge kana dunya kosebe, a ka kan ka se hake la, n'o te, pmuteresunw korodoni be geleya, baara te je.

Nin bee de mana faamuya, pmuteresenena be dannidinge dunya ka se santimere 7 ma fo santinere 15, ka u furance ke santinere 30 walima 40 ye.

Si danni ye ka cetige falenkunma bila dannidinge kana ka bago donin jigin a kan. Nagedon de ye baara keta ye danni kafe.

Nagedon

Pmuteresunw makoba be naga la, naga donni ye wajibi ye. Naga ba to sunw be den ke kosebe, denw be kunbaya wa u marali be nagoya. Farafinnago ni tubabunago ye naga dontaw ye.

Pmuteresunw bu sinsin farafinnago kan. Tubabunago be farafinnago dafa.

Tubabunago min be wele sugubee-sugubee, n'o ye,

« Hydro-complexe » pmutere ye, ale de sugandilen don barisa ale de dilanfenu ba to pmutere te toli, pmutere be mara ka waati jan ke.

Naga donkun be dafa ni pmuteresunw be ji sara.

Sanni

Sanniko numan ba to pmuteresunw be nago nafa sara. Pmuteresun jiko ka bon, ji ka kan k'a labo. N'o ma ke, a te a balofenu sara hali ni naga ba kara. Na dun ma balofenu sara a te wuli joona, joona ka ko bee be sumaya.

Sanni ka ni pmuteresun ma, nka ji man kan ka ke danteme ye. Ji mana ke danteme ye, fiye be bila diliw la, denw be toli.

Nin waati in na, pmutere sencogo ye fila ye, bolo la ani mansin na. Bololasanni be ke ni filen ye walima minen werew. Sisan sannimansin « nafasara » jensenna nakosene kama. Nka pmuteresene kama kerengerennena la sannimansin « nafasara » ye ponpe ye, min be ji sama wa a ba seri fana, taji te k'a la, tulu te k'a la. Pedali fila de ba la. Kolonji, kaji, baji dalaji, « Nafasara » be se ka nin bee sama.

Sanni be ke cogo min pmuteresunw be wuli ten, bin fana be wuli. O la, fo ka binw siyen.

Karasiyenni

Karasiyenni ye binsiyen ye. A ni korodoni be ke

jəgən fə bolo la. Sunw kərədonni ye ka bəgə dənin saalo ka ton juw fə. Kərədonni be ke tile mugan ni duuru danni kelen kəfə. Kərəsiyenni ni kərədonni kəfə, pəmutere be wuli nəgəya la ka se a kəgəli ma.

Pəmutere senni

Pəmutere be sen ni minənw ye, minnu dilannen don a kama : daba jinma min petelen don ani bəsi walima bololabəgəwulilan.

Kəgəwaati

Pəmutere kəgəwaati be ben dəgəkun wolonwulan-nan ma walima seeginnan a falennen kəfə. Siw cogoyaw de b'ə ke, a kera si telin ye walima si sumanen. Pəmutere kəgəli be dən buluw jə fə barisa ni pəmutere kəgəra a buluw jə be ke nərə ye, buluw be fələ, k'a damine bulu fələw la. Kalaw be ja o kəfə.

Senwaati

Pəmutere senwaati b'a to pəmutere be jə. Ni pəmuterəsi ye teliman ye, pəmutere senni be damine tile bi wolonwula si dannen kəfə. Nka ni si sumanen don, pəmutere be seh a tile bi seegin ni duuru fo a tile kəmē. Ni pəmutere be sen, pəmuteresənena ka kan ka fere damadə tige walasa a be pəmutere juman sərə.

Fələ, a be senniminen jənjon jini ka pəmutere sen n'ə ye;

2nan, a b'a cogo dən senniminen ni yərəjanfilili la walasa da kana tige pəmutere la,

3nan, a be pəmutere bila cogo min a te ke tonba ye ; ni pəmutere bilala ka ke tomba ye, nə be bila dugumataw la, da be pəmutere minnu na ani minnu tolilen don ka se banabaatəw ma,

4nan, a be olu be təmə ka bə jumanw na kabini u senwaati,

5nan, a be pəmutere sennen bila suma na fi jə b'a sərə yərə min. O be pəmutere jə dafa k'a sabati.

Nka nin fəerew te pəmutere wolomani bali.

Wolomani

A jininen dən pəmutere feereta ka ke suguya kelen ye. O te sərə fo pəmutere ka woloma. Wolomani be ke ka da pəmutere cogoya kan, a jə ani a yecogo. Ni wolomani be ke, pəmutere minnu be ni nin cogoyaw ye, olu man ji, olu bəe be təmə ka bə a la :

– ni pəmutere jə ye jəgujiman ye,

– ni pəmutere ka magan,

– ni pəmutere ma dakejə,

– ni da walima bana b'a la,

– ni pəmutere nəgəlen don,

– ni pəmutere ma kəgə,

– ni pəmutere ka misen,

Ninnu bəe ye fi jəw ye, minnu si man kan ka ye pəmutere feereta kelen na.

Pəmutere wolomani mana ban se be ke a dakejəni ni a labenni ma feereminenw kənə.

Dakejɛni

Ƴan, dakejɛni kɛrɔ ye ka pɔmutere latɔmɔ girinya ni bonya sira fe. Mansin b'a ke, bolo fana b'a ke. A kera mansin na wo a kera bolo la wo fili be se ka ke. O tuma, latɔmɔni ketɔ, kɔlɔsili barika ka kan ka bonya, filiw ka latilen sanko ni pɔmutere caman be jɔgɔn sɛrɔ yɛrɔ kelen na. Kɔlɔsili be ke fana pɔmutere kana bin-bin walima ka saba-saba ka da bila a la.

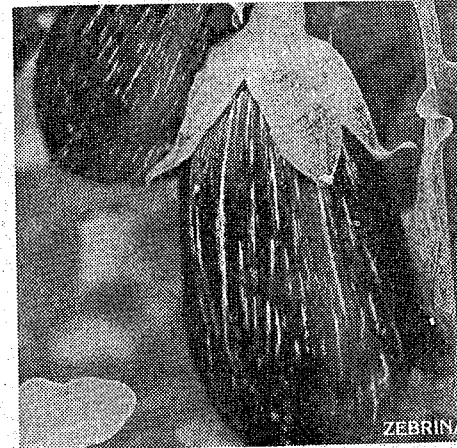
Pɔmutere mana latɔmɔ k'a dakejɛ k'a saniya nin cogo in na, a be bila feereminɛnw kɛnɔ. Feereminɛn ka kan ka ke minɛn kologɛlɛn ye, a ka kan ka saniya kosebe, fiɛ be don min fe kojuman. Feereminɛn jumanma ye bɛrɔ fuman ye, kilo mugan ni duuru walima kilo bi duuru. Bɛrɔ be dafa kelen-kelen, k'a sege-sege, a girinya be ta ani k'a taamasiyen.

Pɔmutere marali

Pɔmutere be mara ka waati min ke, a be ninakili, a be wɛsi, fen jɛnama don. A ninakilitɔ n'a wɛsitɔ be funteni bɔ, cogoya min, a ji fana be dɔgɔya ten. Maracogo fen o fen mana ke, marayɛrɔ ka kan ka ke yɛrɔ sanuman ye, fiɛ ka don kojuman, tilefunteni kan'a sɛrɔ, a ka yɛrɔ janya nɔgɔw la. Waati ni waati, don be ke so kɛnɔ ka pɔmutere tolilenw tɔmɔ ka bɔ jumanw na.

KALA DENTAW

TUBABUNKɔYɔ

A dajɛ sure ye "ɔberizini" ye. A den be ke koorilen ye walima jan manjan. Sumaya, bɔgɔmugu, cɛncɛn ni nɔgɔba be dugukolo min na, o ka di tubabunkɔyɔ ye kosebe.

Nɔgɔ keta hakeya ka se tolinɔgɔ/farafinnɔgɔ kilo keme ma meterekene mugan ni duuru la. Siperifɔsifati garamu keme saba ka don meterekene duuru la. Ire kekun te.

A seneni

Danni

A be damine ɔkutɔburukalo fo zanwuyekalo. A be seri bolo la. A be falenni damine tile tan temenen kɔ. A be se turuli ma a tile bi saba ni duuru siyenlamɔyɛrɔ la.

Turuli

Siyenw be santimeterɛ tan ni duuru la o waati. Furance bilata fan bee fe, o ye santimeterɛ bi duuru ye. Siyenw be don dingɛ minnu kɛnɔ, olu dunya ye san-

timetere 15 ye. Bəgə be ke ka diliw datugu dinge kənə fo ka se kala ma dənin, o be sanfediliw bəli nəgəya.

Ladonni

Ladonni ye sənni, yugurili ani kərəsiyenni ye. Nakəsənəna caman be, minnu ma fənpenamanin kərənkərən ka o ko fə.

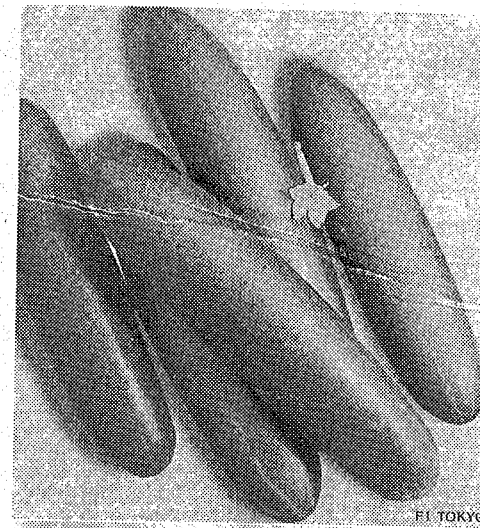
A kəgəwaati

Tubabunkəya mana kalo fila dafa turuli kəfə, a denw be kəgə. Ale tigeli, dəw k'a karili, be daminə. A be se ka to senna ka waati jan ke.

Sunw mana wo denko fələ la, nakəsənəna b'u caron-carən, u be nugu ka den kuraw ke. Den koorilen ka di jama ye.

Tubabunkəyə be balabala walima k'a jiran ka fara dumunifen werew kan.

KƏNKƏN

Kənkən ka kan ka sene dugukolo kan, dugukolo min nəgə ka bon kosebe. A mana dan, a ka ji nəgə caman ka ke a kərə, farafinnəgə min tolila ka je. Nakəsənənaw be tubabunəgə fana ke a kərə.

Sumaya ka di kənkən ye. Funtenimajana bennen don kənkən ma wa sumaya fana man di a ye.

A seneni

Danni

Kənkən kise be dan kise fila-fila. Dandingew ce ye metere fila-fila ye. Dəw be jirifura da-da dannidingew dala danni bannen. A danniwaati ye setanburukalo ni marisikalo ye. Ko kənkənsun te məgəya ni waati sera degere 15 ma. O t'an ka jamana ye.

Ladonni

Kənkən ladonnibaaraw ye sənni ye. kənkən jiko ka bon, o la, a ka kan ka sən kosebe-kosebe.

Nka baara were min ka kan ka ke (be t'a ke), o ye

kɔnkɔnsunw kun tigeli ye n'u janya sera 0, 30 ma. O be ke sababu ye sunw be bolo caman bɔ.

Kɔnkɔn dimɔgɔ ka bana be furake ni winifasi ye, ka nkarankaw furake ni benomili ye.

A kɔgɔwaati

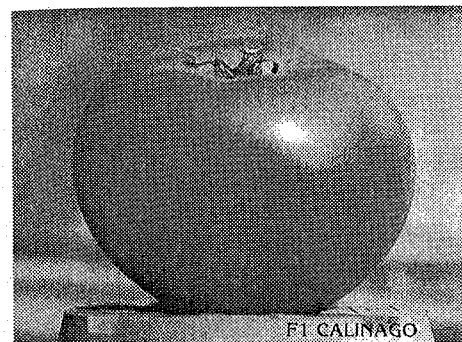
Kɔnkɔn be kalo fila dafa tuma o tuma a mana dan, a den folow be kɔgɔ. Olu be tige/kari. Tile mugan be ke k'a kari.

Kɔnkɔn kene be dun, a be dilan salati la, dɔw b'a tobi.

Kɔlɔsili

Falɛfen minnu ye je ye, kusa n'u jɔgɔnnaw, olu be sene kɔnkɔn senecogo la. Minnu be woyo, olu dandingew furance ye metere fila-fila ye. Nka minnu te woyo, metere kelen-kelen be bila dingew ce.

TAMATI

Nakɔsenɛdugukolo beɛ ka di tamati ye, nɔgɔ k'a labɔ dɔrɔn nka a dugukolo ka fɛgenya dɔɔnin. Min be ke ka caya Mali la, o ye toli-nɔgɔ/fara-finnɔgɔ kilo mugan keli ye meterekene tan na. O

nɔgɔ be don tile tan ka kɔn tamatisiyenw turuli je.

Ire be ke ka farafinnɔgɔ dafa, ire garamu 200 be don meterekene na.

A seneni

Danni

Siyenlamɔyɔrɔ be laben ka tamatikise seri a kan bolo la, walima a ka ke sira ni sira santimete 15 b'u ni jɔgɔn ce k'u tilen jɔsurun ma. Si donni be ke setanburukalo ni akutɔburukalo. Laadilikan ye ka pilansi jɔjan ke metere 10 ye a jɔsurun ka ke metere 1 ye.

Siyenlamɔyɔrɔ bonya be bɔ'kene seneta bonya la. O jateminɛ na, taari kelen be turu ni ari kelen siyenlamɔyɔrɔ taamatisiyen ye. O be ben kise garamu keme wolonwula ma.

Kisew be seri bolo la, dɔw be tolinɔgɔ funfun u kan k'u datugu. U datugulen kɔ, binjalan be da u kan

kasarɔ k' u sɔn o yɔrɔnin na, ji ka u labɔ kojuman. Dɔw bɛ arozuwari jɛ naani kɛ pilansi kelen sɔnniji ye.

Dɔgɔkun kelen bɛ dafa yɔrɔ o yɔrɔ, siyenw bɛ falen. Binjaga bɛ cɛ ka bɔ u kunna. Bɔnni fɔlɔ bɛ kɛ k' o siyenw turu pilansi wɛrɛ kɔnɔ, furance ye 0, 10 ye fan ni fan yanni turuli laban don ka se. O kun ye tamatisiyenw ka kɛ siyen kologɛlenw ye.

Turuli

O waati mana se, siyen bɛ tile bi saba la, a buluw bɛ seegin bɔ a kundama bɛ santimɛterɛ 15 bɔ. Tamatisiyenw bɛ turu sira ni sira ka 0,80 bila siraw ni jɔgɔn cɛ, ka 0, 40 bila sunw ni jɔgɔn cɛ. Turuli mana ban yɔrɔnin min na, sɔnni bɛ kɛ.

Ladonni

tamati bɛ sɔn don o don k' a damine a turudon fo ka se a mineni ma ni dɔw ko a kununi ; o kɔ, sɔnni bɛ kɛ tile fila o fila walima saba o saba.

Tile duurunan mana se, minnu sara olu bɛ nɔnabila.

Yugurili ni kɔrɔsiyenni bɛ kɛ, olu kɛli o kɛli, bɔgɔ dɔɔnin bɛ saalo ka yɛle sunw ju fɛ walasa u ka banba-cogo numan sɔrɔ dugu la.

Farafinnɔgɔ bɛ don ka se fɔsifati amɔjaki garamu 100 ma pilansi kelen-kelen, ire garamu 100 pilansi kelen-kelen siyen turulenw mana mine, tuguni ire

garamu 100 pilansi kelen-kelen na sunw feerewaati mana se.

Jasaka turuli, a bɛ i seme jiri min na, o bɛ bɔ tamatisiya ni kɛnɛ bonya la. A ka ca la ni foro don a tɛ kɛ nka ni pilansiw don a bɛ kɛ sunw kɔrɔ u ka semeyɔrɔ sɔrɔ, denw kana da duguma.

A bolotige

I tɛ tamatisun bolow tigtɔ ye ni jasaka ma don a kɔrɔ. Buluba bɛ kɛ a la, o bɛ denw lakana, ani fana, a b' a to sunw bɛ feerekuru sanfɛtaw labalo.

N' i bɛ bolow tige, bolo fila jɔgɔn bɛ to tige baliya la. Nafa min bɛ bolow tigeli la, tamati min bɛ sɔrɔ ni bolow ma tige, o tamati hake jɔgɔn fila bɛ sɔrɔ ni bolow tigera.

Bolo minnu bɛ bɔ buluw ni kala cɛ, olu de bɛ tige fo n' a bɔra bulu fɔlɔ fila la. O bɛ kɛ sababu ye bolo wɛrɛw ka bɔ.

A furakeli

Tamatisiyenw bɛ furake siyenlamɔyɔrɔ la. a bɛ furake ni botiritisi ye, picɔmu n' u jɔgɔnnaw ye. Dugu kolo bɛ furake ni wapan ye dɔgɔkun saba/naani yanni si ka don dugu la. Tamatisi bɛ furake.

Tamatisun bɛ furake a mɔgɔyali senfe. Nin bɛɛ kosɔn, nakɔsenɛna ka kan ka tamatisi jini min kolo ka gɛlen kosebɛ banaw bolo.

A kəgəwaati

Kalo saba ka se kalo naani ma, si mana don ka ban tamati be se karili ma. Tamatiden je be yelema, a be ke nere ye k'a bilenya dənin. Tile naani minnu be da o kan a be bə sinesine na ka bilən, o y'a mənən ye.

Tamatiden karili be sərə sugu cogoya fe ani mako min be dilan n'a ye. A be nəni ka ke tamatidege ye izini na walima natobila b'a ke na na, a be bila a ka bilən.

N'a məbali be dun, n'o y'a sinesine ye bilakamə t'o la.

FORONTOBANIN NI PƏWƏRƏN

Forontobanin ni pəwəron ye nakəfen fila ye minnu senədugukolo ye dugukolosiya kelen ye. U be sən dugukolo la, min bəgəmuğu ka ca, min ka fəgen, jisigiyərə fana tē. U diliw tē je fiye kə.

A seneni

Si donni

Pəwəron si be don siyenlaməyərə la k'a damine setanburukalo la fo desanburukalo. A be ke sira ni sira ka santimetre 15 hake bila u ni nəgən cə. Tile tan kənə, a be falen. Siyen kəmə saba be jate mətəkənə kelen kənə.

Forontobanin fana si be don siyenlaməyərə la, sira ni sira, k'u cə se santimetre 15 ma. Si donwaati ye k'a

damine zuwenkalo la fo feburuyekalo. Funteni te fen ke ale la.

Turuli

Farafinnogɔ ni tubabunogɔ be don pilansiw la ka kon turuli je farafinnogɔ kilo 15, tubabunogɔ garamu 200 ni pilansi ye meterekene 10 ye.

Pɔwɔrɔnsiyen be dogɔkun wɔrɔ sɔrɔ yɔrɔ o yɔrɔ, a bulu be wɔrɔ bɔ wa a yere kolo ka gɛlen. O y'a selen ye turuli ma. Pɔwɔrɔnsiyen be turu o la sira ni sira ka santimeteɛ 50 bila siraw ni jɔgɔn ce dun ka santimeteɛ 40 bila sunw ni jɔgɔn ce.

Ladonni

Turuli mana teme, ladonnibaaraw ye yugurili, kɔrɔsiyenni, sɔnni ani nɔgɔdon.

Yugurili ni kɔrɔsiyenni be ke tuma bee.

Sɔnni be ke don o don.

Nɔgɔdon be ke turuli kɔfe siyenw mana mine tuma min na. A be ke tuma ni tuma ni tubabunogɔ ye, dɔɔnin-dɔɔnin. A b'u kɔrɔtali teliya.

Ka fara nin bee kan, nakɔsenena be kabakise dan sira ni sira. A be pɔwɔrɔn sira naani bila ka kabasira kelen ke. O be dɔ bɔ tile yeelen n'a funteni na, denw te jeni tile fe.

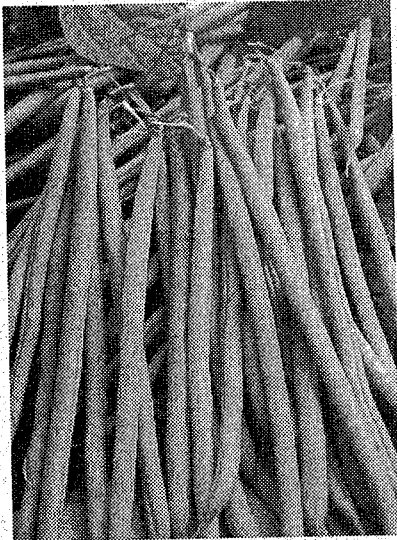
Furakeliko la, pɔwɔrɔn be furake i ko tamati be

furake cogo min. Dimɔgɔninw ni ntumu dɔw de be bana bila pɔwɔrɔnsunw na.

A kɔgɔwaati

Pɔwɔrɔn be kalo fila dafa yɔrɔ o yɔrɔ a turuli kɔfe, a denw be se tigeli/karili ma. A kene be dun, a be tobi na na. Min ye foronto ye, ale mana kɔgɔ, a fari be menemene i ko tuluji b'a kan. Ale be tobi na na.

SƏNIN/TUBABUSO

Sənin be nəgə fə kosebe. A be sene dugukolo min kan o ka kan ka ke nəgəmayərə ye, ka ke dugukolo fəgenman ye min bəgəmuğu ka ca, a man girin.

Ji be jə dugukolo minnu na, olu man di sənin ye, bari-sa o be banaw lase a ma, a tē se ka wuli joona.

Kəgə dənin be dugukolo min fana na, sənin tē jə o kan. Kəgə be ji min fana na, o tē ben a sənni na.

Jatew la, nəgə donni be damine kabini a seneyəro be ka laben. Dugukolo be yuguba ni nəgə ye fəlo, kerenkerennena la tubabunəgə. Danni mana ban, nəgədon were be ke.

A sənəni

Siko

Sənin si be yelema tuma caman, dəw yere ko san o san. Nka Mali la, səninsenəw be si sene min kofəlen don sənin jagobaaw fə jamana kəkan. O tuṃa, a ka ji nakəsənəna k'o si sənəta dən san o san.

Seneyəro labenni

Seneyəro be buluku, dəw ko k'a firi, dəw ko k'a biri. A be dugukolo yelema, sanfəla be taa duguma, dugumana be na sanfe. Pilansiw be dilan o dugukolo bulukulen kan. Farafinnəgə kilo 20, ire kilo 1 ani mənikurunin kilo 1 be don mēterekene tan na, pilansi min jəjan ye mētere 10 ye n'a jəsurun ye mētere 1 ye.

Danni

Ka dinge ci min dunya be santimētere duuru bə, ka səninkise bila-bila o dinge kənə k'a bəgə ke a kan, k'a sən ni ji ye, a be falen tile 5 ka se tile 10 ma. Sataw be dəgəya, sanko ni danni kera kise kelen-kelen santimētere duuru o duuru, santimētere 50 fo 70 siraw ni jəgən cə.

Ni danni don, sira ni sira, kise duuru be bila dinge kelen kənə ka santimētere 30 bila furance ye dingew ni jəgən cə, ka santimētere 60 to siraw ni jəgən cə.

Bəe n'i sago don nin cogo fila ni jəgən cə. Cogo fəlo la, yeelen be labəli ke wa sunw tē jəgən degun. Cogo filanan na, kise duuru fanga ka bon dugukolo pərenni na u falentə. Nka denw kariwaati mana se, fəlo in na, se tē ke sunw ma fo ka bəgə bə u ju fə wa u kalaw fana caman tē kari.

Ətiwale la, - sənin jəlen dandingew ni jəgən cə santimētere bi naani be bila, sənin kise 2 be dan dinge kelen kənə.

- sɔnin min bɛ woyo, santimɛtɛrɛ 60 bɛ bila dandingɛw cɛ.

Ladonna

Yugurili fɔlɔ bɛ kɛ sɔnin mana falɛn ka tilɛ seegin sɔrɔ. O kɔ, yugurili bɛ kɛ tilɛ tan ni duuru o tilɛ tan ni duuru. O ni kɔrɔsiyɛnni bɛ taa jɔgɔn fɛ.

Feerewaati mana surunya bɔgɔ bɛ salo ka kɛ sunw ju fɛ walasa u ka dili don kɔsɛbɛ dugu la.

Sɔnni bɛ kɛ don o don. Nka waati saba bɛ sɔnni na, a jiko ka bon kɔsɛbɛ o waatiw la, a danni walasa a ka falɛn ka jɛ, a feeretuma walasa feerew ka sabati ani a dentuma walasa denw ka kunbaya kɔsɛbɛ.

Furakeli

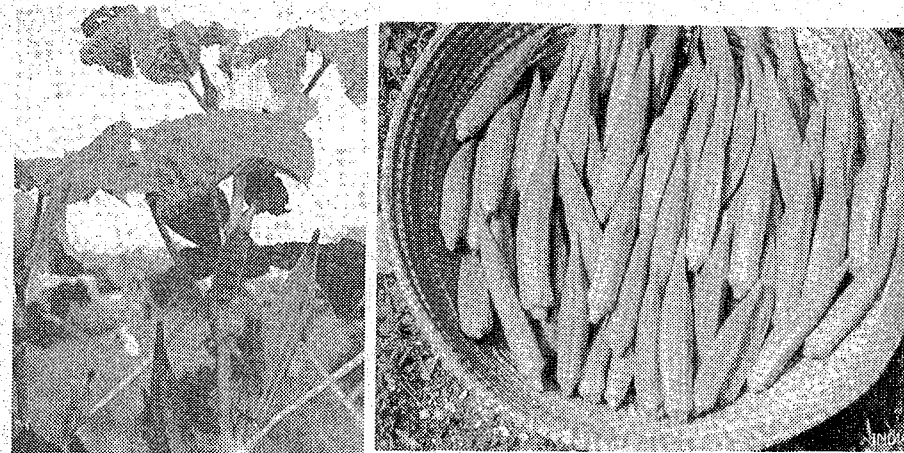
Sɔnin bɛ furakɛ tilɛ tan ni duuru o tilɛ tan ni duuru. A fura ye puromilidɔri jɔgɔn ye, kɛrɛnkɛrɛnnyɛ la desisi ni bazodini.

A kɔgɔwaati

Tilɛ bi duuru bɛ dafa yɔrɔ o yɔrɔ, sɔnin bɛ kɔgɔ. A den mana hake sɔrɔ, a sanbagaw bɛ hake min kɔ. Sɔnin bɛ kari tilɛ fila o tilɛ fila. Sɔnin bɛ woloma ka mɛrɛn-mɛrɛnmannin feere tuma caman mɛrɛn-mɛrɛnmannin de bɛ taa Farajɛla.

Sɔnin tobilen bɛ dun, a ni dumunifɛn caman bɛ dun jɔgɔn fɛ.

GAN

Jabasɛnɛdugukolo bennen don gansɛnɛ na. A ka nɔgɔko bɛ i ko jaba ka nɔgɔko.

A sɛnɛni

Danni

Gan danni bɛ damine feburuyekalo la ntɛgɛw kɔnɔ. Dɔw b'a dan ntugunw kunna. Sira fila-fila ntɛgɛw kɔnɔ. Gan bɛ dan kise fila-fila walima kise saba-saba dannidingɛ kɛlɛn-kɛlɛn kɔnɔ. Dingɛw furancɛ ye 0,50 ye kɛrɛ ni kɛrɛ.

Kisɛw bɛ daji ka tilɛ kɛlɛn kɛ ka sɔrɔ k'u dan. O b'a to gan bɛ falɛn joona. Ganw ka telin ni jɔgɔn ye ka da u siya kan. Gansi teliman mana kɛ, dandingɛw furancɛ bɛ kɛ 0,40 x 0,40 ye, nka ni si sumaman don furancɛ ye 0,60 x 0,60.

Farali

Gansiyen mana mägöya ka se santimete 10 ma, farali be ke. Gansiyen to be to kelen walima fila ye dingge kelen kono. Mägo te ko don, sun fila ka ni dingge kono.

Ladonni

Gan be siran ja je. O tuma, gan be son fo ji k'a labo. Yugurili ni kerosiyenni be ke cogo min, gan be wuli laafiya la.

Furakeli

Furakeli be ke gan mägöyawaati kono. O waati de kono dimogoninw ni nkaranka ani nokobonw be taama gansuw na. Ntumuw fana be ganbulu jimin. Fura be, min be ninnu kele. Furakeli be jo tile tan ni duuru ka kon gan karili je walasa gan selen ni bagaji kana se mägow kono.

Nka gansenedugukolo be se ka furake folo yanni gansene be damine. A bennen don gansi ka sene, gansi min kolo ka gelen.

A kagowaati

Kalo fila ka se kalo saba ma, gan be kago. Gan be kari don o don walima tile fila o tile fila. Kalo kelen be se ka ke gan karili la.

Gan be tobi na na. Dow ba bulu merennin tobi na na.

BULUMAW

SALATI

Salati siya ka ca, fonene ta be yen, dow be je san mume, dow be je kosebe, dow be je samiye fe, dow bulu ka bon, dow bulu ka maga. Nakosenena ba habili to salatisi la. Nka salati ye bonda fila ye yan

nakosenenaw fe : letiw ani salatiw.

Salati be sene dugukolo kan min nago donna kosebe na bagomugu ka bon, a ma geren.

Misinago kilo 100 be meterekene 25 labo, o be ben ntege duuru ma ni ntege kelen -kelen ye meterekene 5 ye. Tubabunago garamu 300 be ke meterekene duuru la.

A seneni

Danni

Salatikise be seri siyenlamoyoro la. Binpaga be da

kan, a mana falenni damine, o binjaga be bo a kunna walasa tile ka se a ma. Okutaburukalo ye salatisi don-tuma ye.

Turuli

Salatisiyen be bon ka turu waati min na ye bulu 5 bo no ye kalo kelen jagon ye a serilen kofe.

Salatisiyen diliw na buluw be dogoya/be tige be kungige kasoro ka turu, buluw tilayoro saba la, tilayoro kelen be bo a la. Nka diyagoya te nin baara ye, nakosenenaw be turuli ke ten barisa diliw ni buluw tigeli be waatiba ta. Ni baaraw kecogo sabatila siyen minnu turula, olu sata be dogoya yanni u be nugu.

Daw be 0,30 furance bila fan ni fan turuli keto wali-ma 0,40 siraw ni jagon ce, 0,20 sira kelen kan.

Ladonni

Salati mana turu kaban, ladonni be ben sonni ni yugurili ma. O baara fila ka kan ka ke tuma ni tuma walasa salati ka se joona, a kana nagasi barisa ale se man go, kalo kelen turuli kofe.

Furakeli :

Dugukolo be furake yanni ka salati sene, o be se ka bana caman kunben. nka salati be furake ni benomili ye.

A kogowaati

Salati bali be damine kalo kelen mana dafa turuli mana ban. Salati be bo ka da sugu cogoya kan, ni sanni be ke.

Nakosenena daw be ntege kelen bila o salatiw ka koru ka feerew ni den ke. U be kisew bo ka ke si ye.

Salati kene be dun, tamati, tulu, jaba, winegiri ni fen werew.

PERISILI

Perisili ye falenfen ye min be san fila sərə. A be sene a bulu kama. A san filanan kənə, a ka kan ka feere, nka n'a be funtenimajamanaw kan, a te feere. A ni seleri ka surun jəgən na. Ni bana ma perisili minə, a be se ka meen bulu b'a la.

Dugukolo ka di perisili ye, dugukolo min nəgə ka bon. Tubabunəgə fana ka di a ye. A be si sərə minke, tubanəgə be to ka ke a kərə ka se nin hake ma : gara-
mu 250 be ke metereke tan na tile bi saba o saba.

A seneni

Si donni

Si donni be fə, danni te fə barisa, perisili kise ka

misen kosebe. O kosən, u be mabə jəgən na kosebe sanko n'a kera serili ye bolo la.

Si donni be ke sira ni sira. Kise garamu kelen be metere duuru sira fa. Nka siraw furance be ke 0,15 ye ka laban ka farali ke cogo min siyenw kolo be kunbaya. Sənni kana ke fo ka bəgə ton a kunna. a be datugu cogo min suma dənin be d'a kan. Tile 15 te dafa ka sərə perisilikisew ma falen. Əkutəburukalo ka ni perisili si donni na.

Ladonni

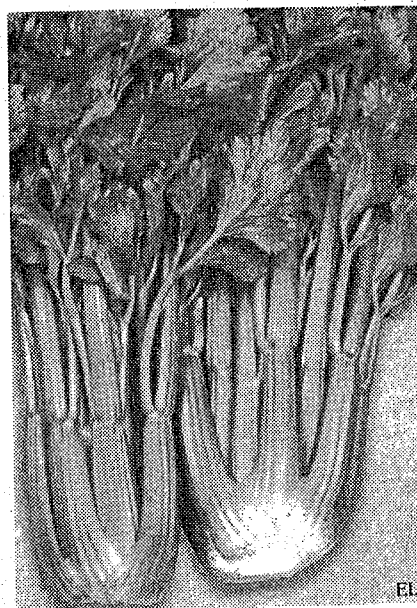
Bin ka jugu perisilisun ma. o tuma, binjugu beə be siyen ka bə perisilisunw dafe u siraw ni jəgən ce, u yerew ni jəgən ce.

Yugurili be ke fiye ni ji ka don dugu jukərə. O be sunw wuli diya.

A kəgəwaati

Perisili senena a bulu kama. Buluw mana se, nakosenena b'u tige k'u ke sirininw ye minnu be feere. Bulu kərəw mana tige kuraw be bə, perisilisun be nugu. Perisilibulu ye nafen ye nin balofenw nafa ka bon kosebe. A ni dumuni werew be tobi. A be ke ka jəgə kasa tige.

SELERI

Seleri be i ko perisili, a fana be sene buluw koson. A be janya ni perisili ye.

Dugukolo min ka di seleri ye, o fana ka di perisili ye nka a ka nago ko ka bon ni perisili ka nago ko ye. A ka banako ka nagon, barisa a senebagaw t'a ka bana don. Min be sene Mali la, o kolo ka gelen wa funteni te fen ke a la.

A seneni

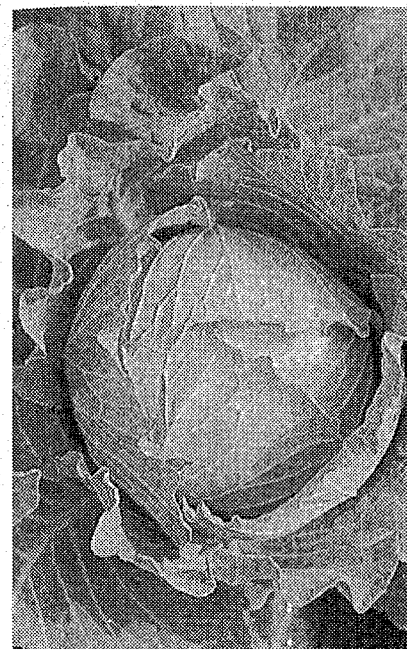
Seleri ni perisili senecogo ye kelen ye.

A kogowaati

A buluw mana se, u be tige, selerisun be nugu. Jateminew na, seleri be wari min lase nakosenena ma, o ka ca ni perisili ka wari laselen ye.

Seleri be ke na na k'a suma diya.

SUPOME

Supome siya ka ca, a bee te ne Mali la. Dow bulu ka nugu, dow bulu ka maga, dow sufilerima don. Dow be yen minnu te son Mali la. Susene ko si ni senewaati. Si telinw ni minnu kolo ka gelen, olu de bennen don. Sifeereyoro be bilasirali ke.

Supome be ne dugukolo kan, dugukolo min ma geren. Tolinogo ka di su ye kosebe, kilo 50 be don meterekene 10 na.

Misinogo bennen don susene na. O koson, susenenaw be misibo kilo 100 yereke ntegew konon minnu jajan be metere 15 la ka josurun ke metere 1,25 ye.

Tubabunogo ka di supome ye, konpilekisi ni ire be seri siyenw minenen kura koro n'u turula ka korasiyenni ni yugurili folo ke. Hake ye kilo 5 ye ntege konon, min ye 1,25 x 30.

A seneni

Setanburukalo tile 10 ye supomesi dontuma ye siyenlamoyoro la. Hake ye kise garamu saba ye, a be

seri mēterēkenē kelen kan, kisew ka yereke kosebe u serito sira ni sira ka 0,15 don siraw ni jagon ce. Siyenlamoyoro min ye mēterēkenē 5 ye, o siyenw be se ka ntege tan turu ni ntege kelen – kelen ye mēterēkenē 35 ye.

Supomēkise be falen tile 5 kono, ka se turuli ma tile 30 walima tile 40 kono. Walasa siyenw ka kunbaya, farali ka se ka ke k'u to siyenlamoyoro kono.

Turuli

Ka da u siya yere kan, supomē daw sunw be bonya ni daw sunw ye.

N'o ye tipe ye, supomē turutama mana se, fo susenena ka i hakili to furancew la, a be furance minnu bila sunw ni jagon ce, u mana bonya waati min, u kana degun u magoyali senfe. Hake be se ka ke 0,40 x 0,40 fan ni fan walima 0,40 x 0,50 fan ni fan. Susiyen te turu k'a nugukun datugu.

Ladonni

Ladonnibaaraw ye yugurilibaara, korosiyenni ani sonni. Supomē jiko ka bon, a be son ji k'a labo konuman.

Furakeli

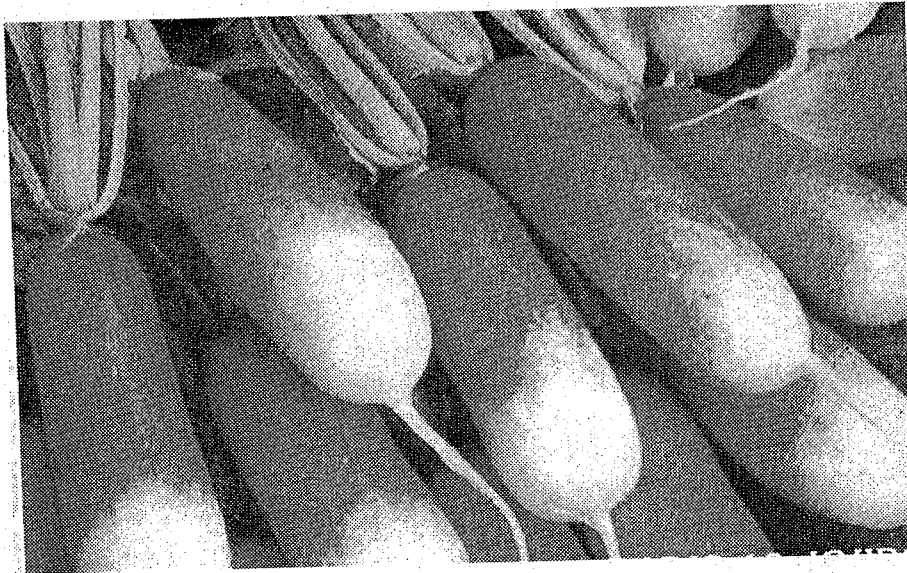
Su be se ka bana kabini a kise min be ke si ye. O numan ye si furakeli ye.

Supomēkise mana falen, a magoyalito be se ka bana walima fenpenamanninw be kasaraw lase a na, kaba, ntumuw, ntōnw, ninnu be ye su juguw ye. Walasa ka ninnu kunben, supomē senedugukolo be furake wa senefenw be ba jagon koro a kan. Furajiw be seri-seri sunw na (mankozēbi, kapitafali). Bagaji keli ka kan ka dabila tile 15 ka kon supomē karidon je.

A kagowaati

Siyenw mana turu ka tile 70/75 soro yoro o yoro, o ba soro supomēkuru kagora, a sera karili ma. Supomē be tobi na na ani dumunifen werew la.

PUWARO

Puwarosun be san fila sərə. A mägəya man di barisa funteni man d'a ye. A cogoya ka fisa nenewaati fe. Funtenimajamanaw ka fen te.

Puwaro ko dugukolo numan, ka farafinnəgə k'a la a labenwaati. O kə, yugurili kelen o kelen farafinnəgə də be ke a la ani ire.

A seneni

Si donni

A si be don siyenlaməyərə la. A kise be seri bolo la walima a be ke sira ni sira ka santimete 10 nəgən bila siraw ni nəgən ce. Siyen 250 be se ka falen meterekene kelen kan.

Turuli

Siyen mana kalo fila dafa siyenlaməyərə la, u be se ka bən ka turu. U be turu sira ni sira, ka 0,15 don sunw ni nəgən ce sira kelen kan, ka 0,20 don siraw ni nəgən ce. Nakəsənena hakili kana bə ka də tige buluw ni diliw la yanni a be siyenw turu.

Siyen be turu dinge kənə walima ka walan sen ka dunya santimete 10 nəgən, ka siyenw bila-bila u furance ka ke 0,10 ye.

Nakəsənena be walan in datugu o kə ka siyenw sən ji la kosebe.

Bəgə be ton siyen juw dala a yerə ma. O mineni ka ni.

Ladonni

Puwarosiyen mana turu, a be ladon nakəsənena fe. A be sunw kərəla yuguri. A be farafinnəgə ni ire ke sunw kərə yuguriliw senfe. A be bəgə saalo ka yelen sunw juw fe fana.

Ntənw de ka tɨɨni be se puwarosunw ma. Olu be se k'a faga ni bagajiw ye n'u ka ca. Nka n'u man ca, u be se ka faga kelen-kelen bolo la.

A kəgəwaati

Kalo fila mana da turuli kan, puwaro bonyara ka se hake də ma, dəw ko milimete 15 ka se 20 ma. Caman

ko a teme man di o kan Mali la k'o sababu ke funteni
ye. Puwaro siri be feere. A be tobi wa a ni dumunifen
caman be dilan jagon fe.